

Interaktivní procházka krajinou Sudetika (04.05.2019)

Marie Kunešová

Pohled na kostel v Hoře svatého Václava

Tato procházka vznikla na podnět Pavla Neústupného, když navrhl, abych představila, čím jsem se zabývala ve své bakalářské práci *Minulost, současnost a budoucnost krajiny Sudetika z roku 2018*. Bakalářská práce se zabývala územím v okolí Hory svatého Václava v okrese Domažlice v Plzeňském kraji asi 10 km od hranic s Německem.

Ze soukromé malé procházky nakonec vznikla procházka asi 30 lidí, z čehož jsem měla velkou radost a byla jsem vděčná za jejich účast.

V úvodu textu bych představila průběh procházky. Pokračování textu je obsah vyprávění na jednotlivých zastaveních procházky.

Průběh procházky

Procházka probíhala první májové sobotní dopoledne, kdy jsme se sešli na Hamru u Kunešů, odkud jsme pak auty vyrazili do Hory svatého Václava. Tam jsme se sešli s dalšími účastníky a začali jsme procházku na místním německém hřbitově s kostelem sv. Václava, který dal obci i jméno.

Na hřbitově byly pro účastníky schovány citáty slavných osobností na dřevěných destičkách. Uvnitř kostela jsme se stručně seznámili s historií oblasti Sudet i konkrétní historií území Hory svatého Václava. Dramatické přesuny obyvatel byly znázorněny přesuny účastníků z místa na místo, čímž jsme si mohli uvědomit komplikovanost této historie.

Výstava v kostele

Pan starosta představil aktivity v obcích, jako jsou obnovy historických cest apod. a prohlédli jsme si pár fotografií land art instalací z bakalářské práce v území zaniklých objektů. Land art instalace v bakalářské práci měly upozornit na dřívější existenci staveb nebo vesnic v území a inspirovat například k land art festivalu v těchto místech, při němž by místní obyvatelé tvořili společná díla v zapomenutých místech, ke kterým by tak mohli získat vztah.

Land art neboli umění v krajině byl součástí i druhého zastavení procházky, a to na místě bývalé samoty. Jablka navěšená na kvetoucí jabloni měla upozornit na kulturní jabloň, která je zde, na okraji skupiny stromů a keřů, vysazena původními obyvateli. Jablka v míse na prostřeném stole měla poukázat na to, že zde dříve žili lidé. V tomto remízku jsme si pověděli příběh rodiny, která zde žila, a ve třech soutěžních skupinách jsme přiřazovali historické fotografie se současnými záběry ze stejného místa.

„Stůl v kuchyni“ bývalého domova

Přiřazování fotografií

Po přesunu na třetí zastavení do zaniklé vesnice Korytany jsme si vyprávěli příběh této německé vesnice a způsob německého hospodaření, které respektovalo přírodní podmínky a mohlo tak fungovat trvale a prakticky. Pavel Neústupný četl část z Bible z knihy Izajáš související s tématem a modlil se modlitbu za smíření Čechů a Němců. Na tomto smíření musíme neustále pracovat. Děti hledaly na reliktech domů panáčky a panenky symbolizující živé obyvatele, kteří zde dříve žili. Prohlédli jsme si pozůstatky kamenných domů, jejich sklepů nebo studánek zarostlé v lese a pak jsme se vydali na společné občerstvení v Pensionu Pohoda v Hoře svatého Václava. Příjemné posezení a povídání bylo krásným zakončením celé akce.

V bývalých Korytanech

“Obyvatelé“ Korytan

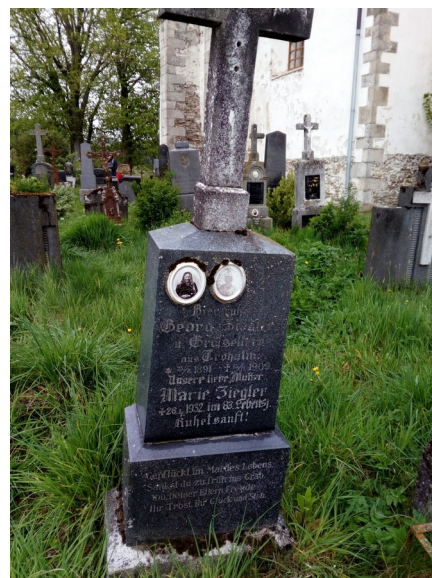
Obsah vyprávění

Ráda bych vás tímto setkáním alespoň krátce uvedla do krásné a tajemné krajiny a historie Sudetika v okolí Hory svatého Václava, jejíž historii a možnosti rozvoje jsem zpracovávala ve své bakalářské práci. Zabývala jsem se proměnami krajiny Sudet, což jsou pohraniční oblasti osídlené před 2. světovou válkou převážně německým obyvatelstvem. Historie oblasti Sudetika je komplikovaná, ale pokusím se jen pár větami zmínit nejdůležitější milníky historie této krajiny.

1. zastavení: Hřbitov

Pojem Sudety

Původ pojmu Sudety je pravděpodobně keltský, znamenal asi „Les kanců“ (Antikomplex 2015). Podle dalších zdrojů pochází označení ze zeměpisného názvu v 16. století sub dicti montes – pod těmito horami (Salzmann a kol. 2015). V období renesance a humanismu byly za Sudety označovány hory oddělující Slezsko od Čech a Moravy. Zahrnují vše od Západolužického podhůří v Německu přes Lužické hory, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory až po Jeseníky a Moravskou bránu. Toto chápání pojmu trvalo i v 18. a 19. století, kdy jsou však také české země v rámci habsburské monarchie označovány jako země sudetské. Mezi etnology a národopisci se objevuje termín obyvatelé Sudet, který se začíná vztahovat výhradně na německé obyvatelstvo českých zemí. Počátkem 20. století byly již slova Sudety a sudetský Němec používány německými politiky z českých zemí. V Německu a mezi Němci byly pojmy Sudety a sudetští Němci používány nejen Konrádem Henleinem, ale i německými aktivistickými stranami, které neměly za cíl odtržení Sudet od českých zemí. Kvůli Mnichovské dohodě jsou ale slova Sudety a sudetští Němci mezi veřejností spojeny s obdobím nacismu a rozbitím Československa, mezi lety 1945–1989 proto probíhala snaha vymazat tyto pojmy ze slovníku. V současné době je však snaha o „odtabuizování“ tohoto pojmu a znovuotevření této problematiky (Antikomplex 2015).

Hřbitov

Historie Sudet

Začínáme naše putování na hřbitově mezi českými a německými hroby pohromadě, což symbolizuje soužití Čechů a Němců.

Přesuny obyvatel

Do českého pohraničí byli od 12. století zvaní Němci českými panovníky, aby pracovali v těchto řídcích osídlených oblastech.

- *Němci do Čech (část účastníků procházky představuje Němce, část Čechy)*

800 let žili Češi i Němci společně přátelsky, větší národnostní spory začaly až roku 1918, kdy Češi chtěli Sudety jako součást svého nového státu a Sudetští Němci požadovali setrvání jejich vlasti ve zmenšeném rakouském státu, který by se

sjednotil s Německem. V roce 1921 žilo v ČS 6,6 mil. Čechů, 3,2 mil. Němců, 2 mil. Slováků a mnoho obyvatel dalších národností. Sudety byly roku 1919 připojeny k ČS. Od této doby vládla v ČS protisudetoněmecká politika a pohraničí začalo být osidlováno českým obyvatelstvem.

- *Češi do pohraničí*

Výklad v kostele svatého Václava

V roce 1938 byly Sudety Mnichovskou dohodou odtrženy ve prospěch Německa, tudíž asi 400 000 Čechů muselo ze Sudet odejít.

- *Češi zpět do vnitrozemí*

V roce 1945 po vítězství západních mocností a obnově ČS i s územím Sudet byli sudetští Němci vyvlastněni a vyhnáni. Počáteční odsun probíhal velmi divoce a nenávisťně. Bylo vyhnáno 2,8 mil. ze 3,2 mil. Němců. Několik desítek tisíc dvojjazyčných Čechů uniklo vyhnání tím, že se při sčítání lidu v roce 1939 přihlásili k německé národnosti (Sudetoněmecké krajanské sdružení nedatováno).

- *Němci z pohraničí pryč*

Zaniklo asi 3000 obcí. Do pohraničí se nastěhovalo asi 1,9 mil. Čechů. Osidlovací úřad i kvůli nedostatku zemědělců rušil malé zemědělské plochy a sceloval je do velkých lánů.

- *Češi do pohraničí*

Socio-demografické změny zasáhly kromě kulturních a sociálních tradic pohraničí i ekonomiku celé země. Do nestabilní situace v Sudetech se státu nedařilo získat dostatek práce schopných lidí a nebylo tedy možné udržet stejnou ekonomickou úroveň jako před odsunem. Pohraniční oblasti, kterými pak po roce 1948 měla vést železná opona, byly znovu vysídleny a obce srovnány se zemí.

V 60. letech 20. století se horské oblasti znovu vylidňují kvůli odlivu lidí do průmyslových oblastí. Zároveň se však rozvíjelo chalupaření i v pohraničí, díky němuž byly některé objekty zachráněny. Přesto nemohli chalupáři nahradit všechny ztracené hospodáře a v roce 1991 žilo v pohraničí o 25-30 % méně lidí než v roce 1930 (Mikšíček 2003).

Po pádu železné opony a otevření hranic přijíždějí někteří původní obyvatelé do míst svého domova, probíhají společná setkání Čechů s Němci nebo společné mše. Oblasti Sudetika však zůstaly z většiny tajemné a tiché nebo naopak divoké a rozervané v nepořádku a chátrání.

Korytany v historii a dnes

Počet obyvatel v řešeném území

Hora (Berg) (1930): **154**
(2017): **69**

Šidlákov (Schilligkau)
(1945): **310**
(2017): **20**

Načetín (Natschetin)
(1939): **118**
(2011): **15**

Korytany (Rindl)
(1930): **239**
(2017): **0**
(Liebl 1967, Wikimedia Project nedatováno)

Hora svatého Václava (Berg)

Hora svatého Václava v historii a dnes

Načetín

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1239. Zdejší kostel je zmiňován v roce 1359 jako opevněný kostel (kostelec). Strategicky položené místo hrálo zřejmě ve středověku nezanedbatelnou úlohu. Okolí kostela bylo opevněno a stávala zde i tvrz. Původní stavba kostela byla zbořena za husitských válek. Později byl kostel obnoven a při mnoha válkách sloužil jako opevněné útočiště pro obyvatelstvo. Kostel má gotické kněžiště a loď z 15. století s věží ze 14. století. Celý byl barokně upraven v 17. století. Obec patřila pražskému arcibiskupství se správou z Horšovského Týna. Později se dostala do rukou pánů z Ronšperka (Poběžovic) a roku 1545 do rukou Lobkoviců z Horšovského Týna. Až do roku 1785 spravovali kostel augustiniáni z Pivoňského kláštera (Procházka 1992).

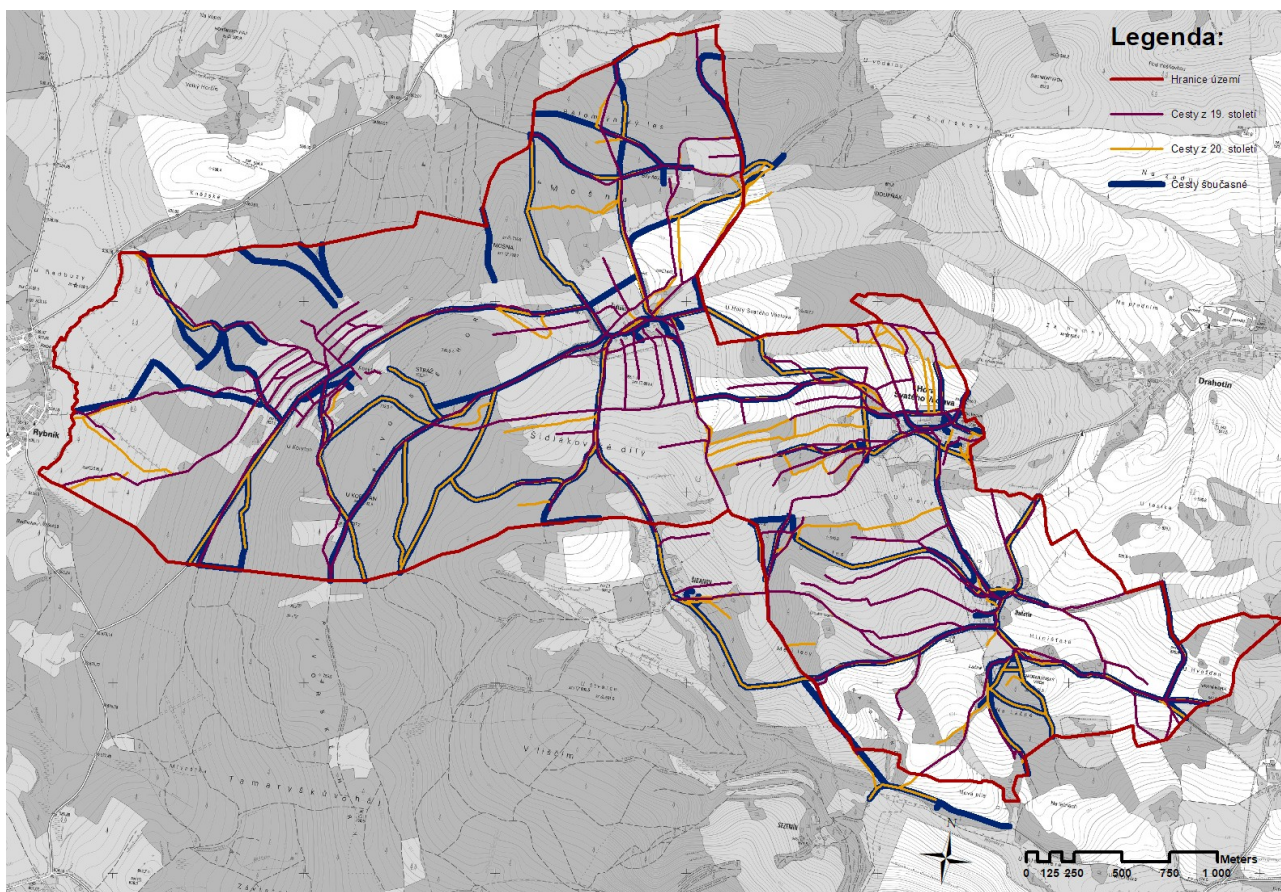
Poustevník

V lesíku pod kostelem v maringotce žil do roku 2003 bezdomovec, kterému lidé říkali poustevník a po jeho smrti mu zde vytvořili pomníček a legendu

o poustevníkovi z Hory, kterému se jedné noci zjevil v kostele svatý Václav. Byly zde vytvářeny i další pověsti a legendy v nedávné minulosti. Lidé mají rádi příběhy a pověsti. Zde však nebyl, kdo by je předával, proto si je místní začali znovu vymýšlet.

Území jsem si vybrala i kvůli vstřícnosti pana starosty, který je nadšený a otevřený ke změnám v území. Mezi jeho aktivity patří například obnova historických cest, které propojují sousední obce a umožňují obyvatelům snadný průchod krajinou.

Na schématu je vidět srovnání historických a současných cest. S tématem prostupnosti krajiny jsem v bakalářské práci také pracovala. Navrhovala jsem obnovení některých dalších historických cest apod. V současnosti je důležité neklást živočichům v krajině překážky, protože jejich migrace je důležitá pro zdravé fungování celého systému a pro člověka je prostupnost krajinou důležitá pro budování jeho vztahu ke krajině.

Historický vývoj cestní sítě

Příklad land art instalace v zaniklé vesnici Korytany

Jelikož je v oblasti Sudetika potřeba budovat náš vztah ke krajině, navrhovala jsem v práci mj. i každoroční land art festival pro místní u zaniklých objektů, z něhož by vznikla výstava fotografií v tomto kostele a mohla by případně i nalákat turisty k prohlídce těchto míst, kde fotografie vznikly.

2. zastavení: Samota

Zajímavostí těchto krajin je kombinace kulturních a přirozených rostlin, které se v těchto oblastech potkávají. Můžeme zde najít především například ovocné stromy – dnes už například v lese, nebo v poli – nebo trvalky z vesnických předzahrádek na okraji lesa mezi přirozenou květenou. Těmto historickým stopám po kulturních prvcích v krajině říkáme historické krajinné

Pozůstatky brány v Načetíně

struktury. Historické krajinné struktury jsou také např. zaniklá sídla, cesty, meze, drobné sakrální objekty atd. Po těchto prvcích zůstaly v krajině stopy jako hromady kamení, základy domů, kamenné zídky, úvozy starých cest, zarostlé meze nebo podstavce křížků. Tyto stopy patří k typickým prvkům krajiny Sudetika. Historickou krajinnou strukturou je i remízek západně od Hory svatého Václava, kde dříve stávala samota či náznak rybníčku v těchto místech.

V Sudetech obecně často platilo, že přistěhovalci neměli k novému území vztah, protože zde neměli kořeny. Z rozhovoru s paní Annou, která se sem přistěhovala s rodinou z východního Slovenska v roce 1946, však vyplývá, že její rodina měla k půdě i ke krajině vztah, protože měli vztah k zemědělství a půdě již doma na Slovensku.

Paní Anna se přistěhovala do Hory společně s rodiči a deseti bratry. Rodina předtím vlastnila v horách na Slovensku hospodářství, kde ale nebyly výhodné podmínky pro zemědělství, pěstovali tedy především brambory. Také dostupnost civilizace zde byla komplikovaná, proto se rodina rozhodla odejít do pohraničí Čech. Rodina do Hory přišla koncem dubna 1946 a Němci, se kterými

bydleli krátký čas v jedné domácnosti, byli odsunuti v červnu 1946. Rodina zde hospodařila na asi 12 ha půdy do roku 1957, kdy jí bylo hospodářství odebráno státem.

Otec nechtěl hospodářství odevzdat do JZD, a proto musel odevzdávat ročně 7500 litrů mléka, 7500 vajec a 100 metrických centů obilí, což bylo stejně, jako odevzdávalo ročně celé JZD. I přes plnění těchto podmínek však bylo rodině hospodářství odebráno.

Dnes je v těchto místech pouze remízek, jelikož se rodina paní Anny přestěhovala do statku na návsi, protože v těchto místech bylo příliš vlhko.

Mezi další příběhy z vyprávění paní Anny patří například život Němky Marie Schumann ze sousední vesnice Drahotín, jejíž manžel padl u Stalingradu. V Mariánských Lázních vystudovala učitelství. Po odsunu žila v Oberviechtachu, odkud po sametové revoluci přijela navštívit svůj domov.

V Hoře svatého Václava má pochované příbuzné, o jejichž hrob se starala rodina paní Anny. Přijela do Hory i například na křtiny v rodině paní Anny a měly mezi sebou přátelské vztahy.

Další německý přítel byl pan Alfons, který jako koníček navštěvoval památky po Čechách. Měl čtyři děti a dnes je mu přes 90 let. Paní Anna ho jezdila s rodinou navštěvovat do Německa.

Tyto příběhy vypovídají o výjimce potvrzující pravidlo, kdy rodina přistěhovalců má s Němci dobré vztahy a stejně tak má vztah k místní půdě, který si přinesli ze své původní domoviny.

V České republice můžeme nalézt různé varianty Sudet, kdy na území hraničního pásma za období komunismu mezi lety 1948–1989 zde znovu bují příroda a přirozená sukcese vytváří z krajiny novou divočinu plnou „přírodní“ krásy. Oblasti znovu dosídlené jsou často naopak přetvořené novými obyvateli a tudíž je téměř smyta tradiční architektura nebo tradiční formy zemědělství.

Bývalá samota

Bývalá hájenka

Na fotkách bych ráda ještě prezentovala změny v krajině v průběhu času, kdy v minulosti byla krajina méně zalesněná, ale existovala zde drobná hospodářství, což bylo vhodné pro drobné živočichy a krajina byla pestrá a mohla dobře fungovat. Sakrální dominanty byly zdaleka vidět a bylo tak prezentováno, že respektujeme hodnoty, které nás převyšují.

Hora svatého Václava v historii a dnes

O krajině budeme ještě mluvit v Korytanech. A také tam budeme pátrat po dalších historických stopách.

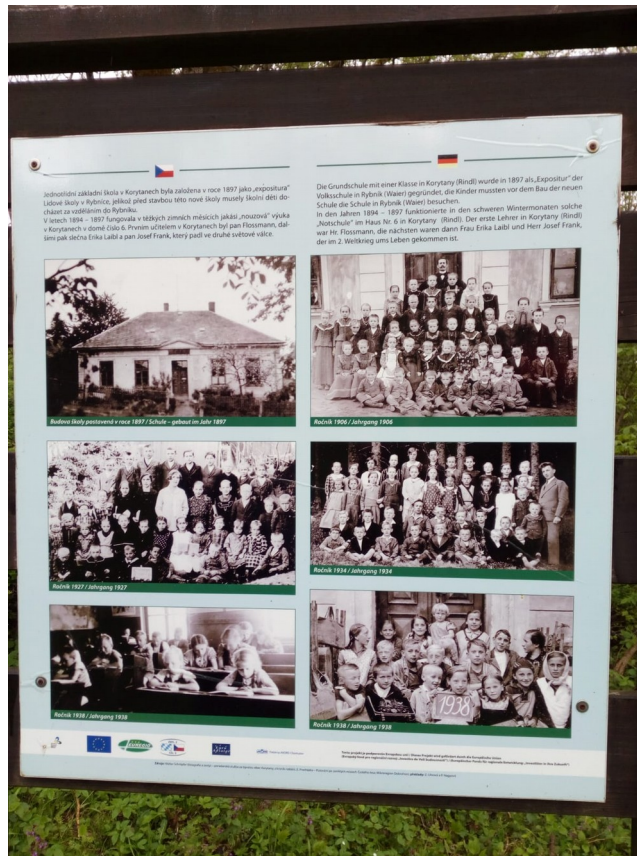
3. zastavení: Korytany

Korytany v historii a dnes – meze oddělují pole a člení svah

Je zajímavé, jak Němci v takto nepříznivé situaci strmého svahu přizpůsobili své okolí pro hospodaření. Vytvářeli liniové kamenné snopy v polích a zídky, které znemožňovaly sesuvy půdy i zpomalovaly odtok vody z krajiny. S těmito problémy se v současnosti velmi tvrdě potýkáme. V bakalářské práci jsem navrhovala opatření k tomu, aby krajina fungovala v pořádku jako systém. Problémy současné krajiny jako je sucho, sesuvy půd nebo snižující se kvalita půdy apod. vyplývají z toho, že jsou způsobem hospodaření narušené nebo zničené přirozené krajinné procesy. Pro správné fungování krajiny je důležitá například drobnozrná mozaika ploch. Současné velké plochy polí apod. vytlačují drobné živočichy, ptactvo, hmyz a další, jež jsou důležití pro správný potravní řetězec, opylování atd. Česká republika je nazývána také „střecha Evropy“, od nás teče veškerá voda pryč. Je důležité podpořit tzv. malý vodní cyklus, aby se voda co nejdéle udržela na místě a netekla hned pryč z území. Za socialismu byly vodní toky v ČR zkráceny napřimováním, a proto je důležité jejich navrácení do původní podoby, obnovování remízků, kde se voda může zasakovat a zůstává déle v naší krajině atd.

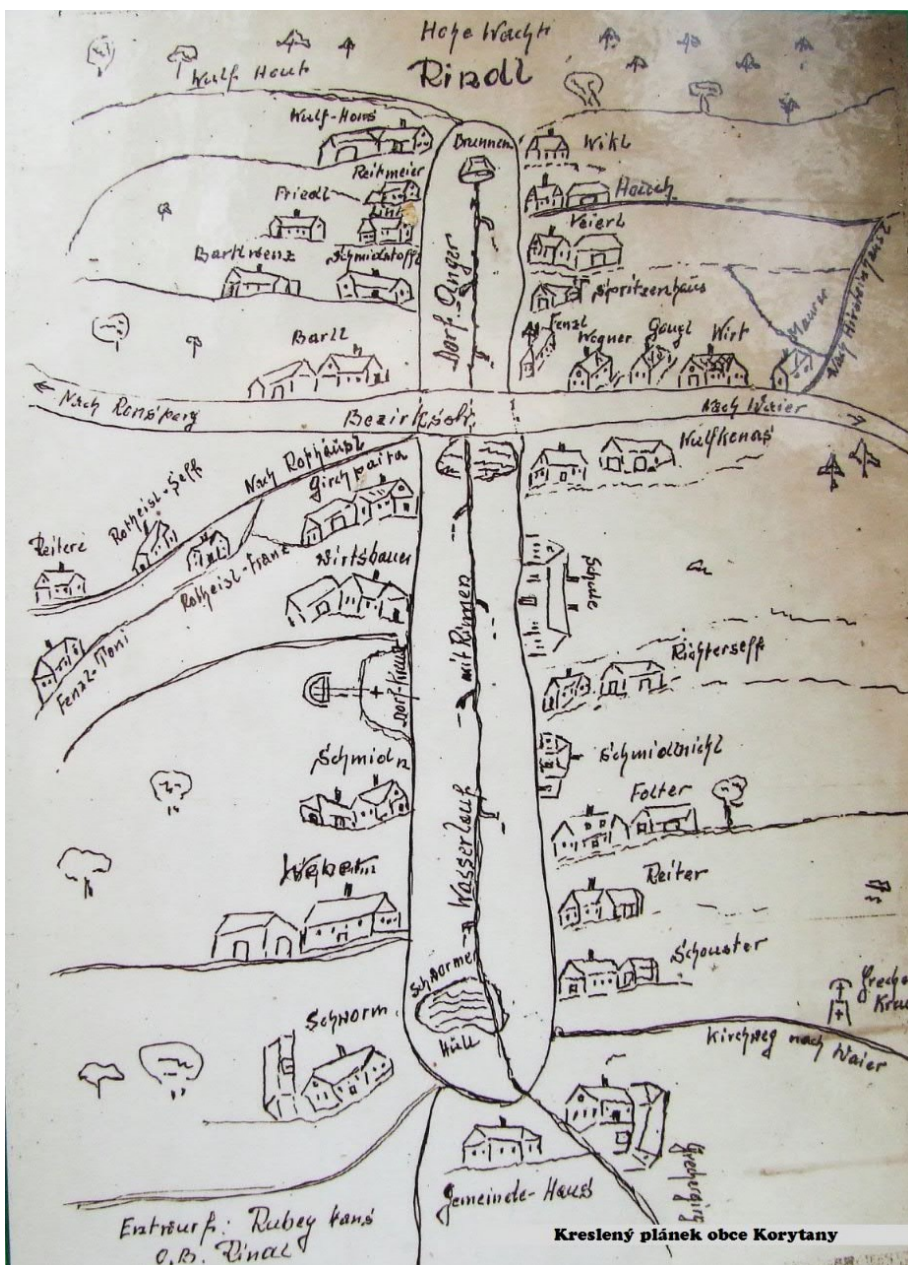
Český les je především lesnatou oblastí. Tato oblast začala být využívána v 16. století, kdy pak začalo být ve velké míře využíváno dřevo okolních lesů například na výrobu potaše pro výrobu skla nebo jej využívali šindeláři, bečváři nebo smolaři (Galileo Corporation s.r.o. 2018b). V 18. a 19. století probíhala intenzivní těžba dřeva pro provoz železných hamrů. Předválečná krajina byla velmi intenzivně obhospodařována německým obyvatelstvem, téměř scházela lada. Po vysídlení Němců většina sídel a nelesních enkláv ve vyšších polohách zanikla kvůli záměrnému zalesnění nebo přirozeným náletům. Obhospodařované

Naučná tabule v Korytanech – škola

louky a pastviny se zachovaly jen v blízkosti sídel (Kolektiv autorů 2005). Na neobhospodařovaných plochách začala vyrůstat náletová vegetace, která však opět začala mizet v souvislosti s kultivací půd od konce 60. let 20. století. Kvůli nedostatku osídlenců, ale především z důvodu zavedení socialistického způsobu hospodaření byly rozorány staré meze, zrušené fungující cesty mezi drobnými polnostmi, které neměl kdo obdělávat a vznikaly rozlehlé lány orné půdy nebo intenzivně obhospodařovaných trvalých travních porostů. Po pádu komunismu se do krajiny Hory svatého Václava záměrně navrácí i ekologicky cenné plochy, jako například malé vodní nádrže, prvky rozptýlené zeleně, nebo jsou obnovovány historické původní cesty. Díky zachované přírodě a klidnému prostředí se v současnosti v oblasti rozvíjí turistika.

Proč se jmenovala vesnice Korytany?

Na horním i dolním konci vsi byly prameny, které dodávaly vesnici čerstvou, čistou vodu. Dřevěné záchytné žlaby byly rozestaveny v pravidelných vzdálenostech ze svahu dolů. Zásobovaly tak domovy pitnou vodou, vodou pro mytí a také pro napájení dobytka.

Kreslený plánec obce Korytany

Vesnice byla čistě německá. V roce 1897 zde byla založena jednotřídní základní škola, v roce 1906 i hasičská zbrojnice kvůli nešťastné události v roce 1901, kdy blesk zapálil jednu ze slaměných střech jednoho z domů a hasilo se pouze donáškou vody v tkaných vědrech. Fungoval zde lesnický spolek nebo hudební kapela Grecher-Musikanten. Z Korytan pocházel i varhaník, známý po celém okrese, Grecher Girgl, který bydlel v domě č. 12 (Beran 2005–2019).

Modelové území je kvůli specifické historii plné pohnutých osudů. Některé z nich zaznamenal i německý reportér Wenzel Jaksch, který popisuje ve svých reportážích z pohraničí bídné podmínky lidí ve dvacátých letech 20. století. Tyto reportáže jsou shrnuté v knize Ztracené vesnice, opuštění lidí. Jaksch mj. navštívil i obec Rybník nedaleko Korytan a její okolí a píše: „Inman Anton Halgerth z Rybníka má pět dětí, žena je ještě v šestinedělí s tím nejmenším. Paličkováním si denně vydělává tři koruny. Tři děti jsou hluchoněmé – údajně z podvýživy... Franz Schilling z Korytan se sedmi dětmi mezi 7 měsíci a 12 lety přežívají o bramborách“ (Jaksch 2017).

Po odsunu byla vesnice značně poškozena devastujícím a rozsáhlým, úmyslně založeným požárem. Po této události nebyla již nikdy obnovena a všechny zbytky po budovách a staveních byly v 50. letech srovnány se zemí. V pamětech Antona Helgeta. nar. 1884 v Korytanech se píše:

"v roce 1945 jsme se všichni obyvatelé rozhodli zničit naše domy před převzetím komunistickou stranou, protože nechceme, aby obsadili naši vesnici."

(komunistickou stranou byli patrně myšleny tzv. „Revoluční gardy“, nechvalně proslulé při poválečném odsunu) (Beran 2005–2019).

Korytany v historii a dnes

Z historie poznané v krajině může plynout významné poučení a jejím společným poznáváním můžeme také získávat vztah k místu našeho žití i k sobě navzájem.

Seznam zdrojů:

KUNEŠOVÁ, Marie. 2018. Minulost, současnost a budoucnost krajiny Sudetika. Lednice. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně. Fakulta zahradnická. Vedoucí práce doc. Dr. Ing. Alena Salašová.

Literatura:

ANTIKOMPLEX A KOLEKTIV AUTORŮ, 2015. Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland. 6., upravené vydání. Praha: Český les. 727 s. ISBN 978-80-906198-1-4.

JAKSCH, W., 2017. Ztracené vesnice, opuštění lidé... - Reportáže z českého pohraničí 1924–1928. Praha: Academia. 286 s. ISBN 978-80-200-2692-7.

KOLEKTIV AUTORŮ, redaktor Vladislav Dudák, 2005. Český les: příroda - historie - život. Praha: Baset. 880 s. ISBN 80-7340-065-0.

LIEBL, F., 1967. Unser Heimatkreis Bischofteinitz. Mit den deutschen Siedlungen im Bezirk Taus. 2. vydání. Furt im Wald: Heimatkreis Bischofteinitz. 991 s.

PROCHÁZKA, Z., 1992. Český les-Domažlicko: Böhmischer Wald - Kreis Taus. Přeložil Winfried BAUMANN. Domažlice: Nakladatelství Českého

SALZMANN, K. a kol., 2015. Obnova krajiny česko-německého pohraničí. 1.vydání. Plzeň: Plzeň 2015 o.p.s. 201 s. ISBN 978-80-905944-8-7.

Internetové zdroje:

BERAN, Pavel. Zaniklé obce a objekty. [online]. 2005–2019. [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1461741>

GALILEO CORPORATION S.R.O. Oficiální stránky obce Rybník. [online]. 2018b. [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: <http://www.obec-rybnik.cz/informace-o-obci/historie/>

MIKŠÍČEK, P. 2003. Zmizelé Sudety. In: Czech-press.cz [online]. 2003. [cit. 4.7.2016]. Dostupné z: http://www.czech-press.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2146:zmizele-sudety-sp-271031420&catid=1635:2003-10&Itemid=148

SUDETONEMECKÉ KRAJANSKÉ SDRUŽENÍ. Sudetoněmecké dějiny. [online]. Překlad V. Kraus 2005. Nedatováno. [cit. 2016-08-05]. Dostupné z: http://go-east-mission.net/dateien/cz/113_070408.pdf

WIKIMEDIA PROJECT. Wikipedie – otevřená encyklopedie. [online]. Nedatováno. Poslední aktualizace 2018-01-25. [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Hora_Svat%C3%A9ho_V%C3%A1clava

Zdroje fotografií:

BERAN, Pavel. Zaniklé obce a objekty. [online]. 2005–2019. [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1461741>

Kuneš, David: 2019

Kunešová, Marie: 2017, 2018

Neústupný, Pavel: 2019

Dodatek Pavla Neústupného k údaji na str. 4 o nuceném odchodu asi 400 000 Čechů ze Sudet po Mnichovské dohodě:

Tento počet je moc vysoký. Existují různé odhady a propočty. Snad nejpravděpodobnější je údaj historika Josefa Bartoše, který udává počty přestěhovalců do začátku 1939: 122 000 Čechů, 13 000 Němců a 15 000 Židů, celkem tedy na 150 000 osob.

Doporučuji dvě studie podrobně se zabývající tímto tématem:

* Milan Churaň: 1938: Češi v Sudetech: http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/214_251109.pdf

* Tomáš Krystlík: Počet odešlých a zpětné vyhošťování
http://www.dienst-der-versoehnung.de/dateien/cz/859_310819.pdf

Zpráva Marie Kunešové o interaktivní procházce krajinou Sudetika z 4.5.2019 vychází s povolením autorky na <http://www.dienst-der-versoehnung.de> v srpnu 2019.